

The Metaphorical meanings of developed words and expressions from Mishnaic Hebrew language to modern Hebrew language

Instructor : Saad Abdul-Sada Sabah

University of Baghdad , College of Languages,

Department of Hebrew Language

E-mail : saadabdalsadah@yahoo.com

Mobile : 07717589622

Abstract:

This research focuses on the topic of semantic development for some of the words and expressions from the Mishnaic and Talmudic Hebrew which called in Hebrew "Ishonkhazal" ,the language of wisemen period, to modern Hebrew deserves to search it to be the first of this research side on the relationship between the two periods of periods of the Hebrew language and also be accessible to all interested in the Hebrew. Therefore, it was initiating of research by talking about the stages of development of the Hebrew language , which passed through several stages of its history .It is normal that any research work needs witness and evidence to improve the discussed issues trying to reach in this work to a little completed work.

The research aims to explain the relationship between Mishnaic Hebrew and Modren Hebrew despite the not shor time distance that shows the need of Hebrew writers and scholars to use modren meanings and modren similar semantics that similar in form with many Mushnaic and Talmud expressions but they are different semantically from the aspect of Metaphor.

Key words : Hebrew Language , metaphor , Semantic development , Mishnah Labguage , Modern Hebrew .

المعاني المجازية للكلمات والعبارات المطورة دلاليًا من لغة المشناه الى العبرية الحديثة

المدرس: سعد عبد السادة صباح

جامعة بغداد كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

الملخص:

يركز هذا البحث على موضوع التطور الدلالي للبعض من الكلمات والعبارات العبرية من عبرية المشناه الى العبرية الحديثة من ناحية المعنى المجازي. ويبدأ هذا البحث بموضوع تطور اللغة العبرية ، وتم التعرض في هذا البحث الى موضوع علم الدلالة بكونه فرع أساسي من فروع علم اللغة ولكونه الاساس الذي يقوم عليه هذا البحث من حيث تطور الكلمات والعبارات دلاليًا من مرحلة زمنية قديمة الى مرحلة اخرى حديثة اعتمادًا على جانب بلاغي لغوي مهم الا وهو المجاز من خلال الاعتماد على معاني الكلمات والعبارات في العبرية الحديثة وتغير معناها مما كانت عليه في فترة لغة الحكماء (لغة المشناه) . ومن البديهي ان يحتاج كل عمل بحثي الى شواهد وأدلة لأثبات الأمور التي تم تناولها حيث أوردنا كل الشواهد على ذلك في مكانها في محاولة للوصول في هذا العمل الى شيء بسيط من اتمامه

والهدف من البحث توضيح شيء من العلاقة بين عبرية المشناه والعبرية الحديثة على الرغم من المسافة الزمنية غير القصيرة بينهما من خلال ما يتبين من احتياج الكتاب والادباء العبريين الى استخدام معانٍ ودلالات حديثة المتشابهة شكليًا مع للعديد من الكلمات والعبارات التلمودية والمشناوية ولكنها مختلفة معها دلاليًا من الناحية المجازية .

الكلمات الرئيسية : اللغة العبرية، المجاز، التطور الدلالي، لغة المشناه، العبرية الحديثة .

המשמעויות ההשאלתיות של המלים והבטויים העבריים המתפתחים סמנטית מעברית חז"ל לעברית החדשה

מחקר לאינסטרקטור סעד עבד-אלסאדה

ואלעזר בן יהודה. ואחרי כן הוצגה לדבר על הסמנטיקה כהגדרה ומבט כללי על מהותה והתהוותה . וגם היה לנושא המטפורה חלק בולט בהיותה צורה מצורות הרטוריקה; וזה בגלל שהמטפורה (ההשאלה) היא גורם עיקרי במחקר מתוך ההסתמכות על המשמעות של המלים והבטויים בעברית החדשה (העה"ח) ושינויים ממשמעותם בעת הקדומה שהיא עת לשון חז"ל (לחז"ל) . ובוודאי העבודה המחקרית היא צריכה לדוגמאות כדי להוכיח את הדברים הנזכרים בה , וזה מה שנעשה כאשר הביתי את הדוגמאות על שתי התקופות , לחז"ל והעה"ח. ולבסוף מקווה שיהיה מחקר זה מרוצה ובעל תועלת לכל המתעניינים .

חשיבות המחקר

ההדרכה לחשוב ביותר מהבטויים העבריים הנמצאים בטקסטים הקדושים שבתלמוד בשני סוגיו הבבלי והירושלמי, ושהם מהווים חלק עיקרי מלשון חז"ל, כהוראות מיושנות, ועקיבתם בטקסטים

הקדמה

המחקר הזה מרכז על נושא ההתפתחות הסמנטית של כמה מהמלים והבטויים העבריים מעברית חז"ל לעברית החדשה מבחינת המשמעות המטפורית (ההשאלתית). ובדרך זאת, נושא זה הוא נושא ראוי לחקור בו כדי שיהיה בתחום השגתם של כל מי שלו יחס בענייני השפה העברית, ולכן היתה התחלתו של המחקר הזה בנושא שלבי ההתפתחות של השפה העברית וידוע כי השפה העברית עברה במשך תולדותה בכמה שלבים זמניים , בהתחלה בעברית המקרא שהיתה מסתמכת בעיקר על לשון התנ"ך הקדושה . ואחר כך באה לשון חז"ל שהי לשון תקופת התלמוד , המשנה והתוספות. ואחריה באה הלשון העברית בימי הביניים, שהיא לשון היהודים שהושפעה יותר מהשון הערבית כאשר היו היהודים חיים יחד עם הערבים בתקופת הממשל האיטלאמי באנדולסיה שבספרד. ואחר תקופה של הפסקה לא קצרה באה העברית החדשה במאמצים גדולים ממחדשיה לשון העברית ובראשם מגדלי מוכר ספרים

1. רובד לשון המקרא — משנת 1300 בערך עד שנת 200 לפסה"נ; 2. רובד לשון חז"ל — משנת 200 לפסה"נ עד שנת 600 לסה"נ; 3. רובד לשון ימי הביניים — משנת 600 לסה"נ עד שנת 1800 לפסה"נ; 4. רובד העברית החדשה ולשון ימינו — משנת 1800 לפסה"נ עד ימינו: אך גם התקופות האלה אינן אחידות — בכל תקופת לשון מוצאים שינויים, שישלייחסם לסוגים הספרותיים השונים ולמשך הזמן הארוך שבכל תקופה ותקופה (מגיד, 1984, עמ' 36).

הלשון העברית בהתחדשותה ירשה את הלשונות של כל הרבדים הקודמים בלשון – לשון המקרא, לשון חז"ל, לשון ימה"ב והלשון של תקופת ההשכלה. מן הלשונות האלה היא ירשה את אוצר המלים, הצורות הדקדוקיות והמבנים התחביריים, ואף על פי כן אין דוברי העברית היום חשים, שלשונם מורכבת (אהרוני, 2001, עמ' 37).

העברית המקראית

עברית המקרא או עברית התנ"ך היא הניב של השפה העברית כפי שדובר בארץ ישראל במחצית הראשונה של האלף הראשון לפני הספירה (יעקבגורן, 2002, עמ' 23).

העברית המקראית נחלקת לשלושה חלקים הם:

- העברית המקראית העתיקה שמוצגת בעיקר על ידי השירה של חמישת חומשי התורה והנביאים הראשונים.

- העברית המקראית קלאסית המייצגת פרוזה מקראית
- העברית המקראית המאוחרת שמופיעה בדברי הימים ובספרים אחרים (Kutscher, 1982, p. 12)

את ידיעותינו על הלשון של תקופת המקרא אנו שואבים משני מקורות שבכתב: 1. המקרא; 2. מקורות חוץ־מקראיים ומהשואתה לשפות שמיות (מגיד, 1984, עמ' 37).

המקרא או התנ"ך: ספרי התורה, הנביאים, והכתובים הם המקור הראשי שממנו שואבים את הידיעות על לשון זו (מגיד, 1984, עמ' 47).

ספרי התנ"ך מתחלקים לשלוש קבוצות: תורה – מובנו המצומצם של השם תורה " הוא חמשת חומשי התורה, הקרויים במסורת היהודית גם בשם " תורה שבכתב ".

העבריים החדשים ובמיוחד הספרותיים מהם מתוך ידיעת המשמעויות החדשים שקיבלו אותם.

חומר המחקר

ההתפתחות ההיסטורית של הלשון העברית, מעברית המקרא לעברית חז"ל, לעברית ימי הביניים ולעברית החדשה, וגם דוגמאות מהטקסטים התלמודיים ודוגמאות מהטקסטים החדשים מבחינת המשמעות ההשאלתית. אלה הם שמהווים את חומר המחקר.

מטרת המחקר

בירור הקשר בין העברית של חז"ל לבין העברית החדשה, על אף המרחק הזמני הלא קצר ביניהן, וזה מתוך צריכת הכותבים והסופרים היהודים בתקופה החדשה להשתמש במשמעויות החדשות הדמויות צורתית עם הביטויים התלמודיים המיושנים, והשנויות עמהם סמנטית מבחינת ההשאלה.

שיטת המחקר

השיטה ההיסטורית (historical approach) היא השיטה המשתמשת במחקר זה, כי נושא החקירה בו מסתמך על ההתפתחות הסמנטית מבחינת ההשאלה לכמה מהביטויים בין שתי תקופות שהן תקופת לשון חז"ל ותקופת העברית החדשה.

מבנה המחקר

שלבי התפתחותה של השפה העברית, העברית המקראית, המקורות החוץ־מקראיים, לשון חז"ל, המקורות הספרותיים של לשון חז"ל, העברית של ימי הביניים, העברית החדשה, הסמנטיקה, מבט כללי, המטפורה היא צורה מצורות הרטוריקה, עיון מעשי לביטויים המטפוריים המופתחים סימנטית מהעברית של לשון חז"ל אל העברית החדשה.

פרטי המחקר

1 – שלבי התפתחותה של השפה העברית

כידוע שהבלשנים מבחינים בארבעה רבדים עיקריים בלשון העברית

חז"ל הושפעה מן הארמית, גם מבחינת אוצר המילים וגם מבחינת הדקדוק. מהלשון הארמית הגיעו ללשון חז"ל גם מילים מן הפרסית ומן האכדית. היוונית והלטינית גם השפיעו על לשון חז"ל בהשפעת השלטון היווני והשלטון הרומי בא"י

(Weninger, 2011,p.515).

המקורות הספרותיים של לשון חז"ל

המקורות, שמהם אנו למדים על לשון חז"ל, אינם אחידים מבמה בחינות:

א. מבחינה ספרותית

1. ספרות ההלכה: כדברי ח"נ ביאליק "להלכה פנים זועפות... קפדנית, מחמרת, קשה כברזל";

2. ספרות האגדה, שלשונה ברוח השירה, כדבריביאליק - ותרנית, מקילה, רכה משמן"

ב. מבחינה גיאוגרפית וברונולוגית

1. ספרות א"י — המקורות מתקופת תולדותלשוננוהתנאים, והם העיקר - המשנה, התוספתא, המכילתא, ספרא, ספרי, סדר עולם. אבות דר' נתן וברייתות בתלמוד הבבלי והירושלמי.

2. ספרות בבל — המקורות מתקופת האמוראים — תפילות, פסקי הלכות ודרשות של ההלכה והאגדה (מגיד, 1984, עמ' 86).

העברית של ימי הביניים

הלשון העברית של ימי הביניים שהושפעה מהעברית בעקבות מלאכת התרגום המסועפת לא היתה לשון הכתיבה היחידה בחברה היהודית, שהרי פעילות ספרותית ענפה התנהלה גם במרכזי התרבות שמחוץ להשפעה הערבית הישירה. לשון עברית זו מופיעה בסוגי יצירה ספרותית מיוחדים, המשותף להם שמקומם בחיי החברה היהודית היה במרכז במשך הדורות המאוחרים מהם. סוגי ספרות אלו הם: שאלות ותשובות (בענייני הלכה), פרשנות המקרא ופרשנות התלמוד (רש"י ובעלי התוספות), ספרות הסוד (של חסידי אשכנז), תקנות הקהילות, כתבי היסטוריה. מאוחר יותר מצטרפות אל סוגי יצירה אלו ספרות המוסר וספרות החסידות (בצר, 2004, עמ' 76).

לפי האמונה היהודית מסורת יתניתנה תורה זו למשה מסיני בכיתג – ויחד עמה ניתנו לו בעל פה פירושי התורה ומצוותיה לפרטיהם, והם קרויים תורה שבעל פה " , לפי זה מקיף השם תורה " במובנו הרחב – במסורת היהודית – הן את התורה שבכתב " והן את התורה שבעל פה " , על כל פירושיהם ופירושי פירושיהם , על כה מהשנתברר מתוכם ונתחדש על יסודותיהם במשך הדורות . וממילא נכללה גם כל הספרות התלמודית ופירושיה בשם התורה " במובנו הרחב (אריאל, 1997, עמ' 438).

נביאים – הכוללים את ספרי הנביאים הראשונים שהםספר יהושע, ספר שופטים, ספר שמואל א,ספר שמואל ב,ספר מלכים א ,ספר מלכים ב . וספרי הנביאים האחרונים – הכוללים אתספר ישעיהו, ספר ירמיהו, ספר יחזקאל ותרי עשר (שוחט, 1949, עמ' 55) כתובים – הכוללים את הספרים ספרי תהלים, משלי, איוב , והמגילותרות, שיר השירים, קהלת, איכה, אסתר. והספרים דניאל,עזרא ונחמיה.ספר דברי הימים א,וספר דברי הימים ב (ארמון, 1956, עמ' 7).

המקורות החוץ-מקראיים:

(א) לוח גזר . ב- כתובת מישע . ג- חרסי שומרון . ד- כתובת מצד חשביה . ה- כתובת השילוח . ו- חרסי ערד . ז- חרסי לכיש . ה- מגילותמדבריהודה . ט- בן סירא (מגיד, 1984, עמ' 37-43).

I. לשון חז"ל

II. הוא כינוי לניב של השפה העברית שבתקופה בין המאה-1 למאה-5 לספירה . עברה בשני שלבים :

III. א- עברית משנאית ראשונה (או עברית תנאית)70- 220 לספירה : היא היתה כשפת המשנה, התוספתא או המדרשים ההלכתיים .

IV. ב- עברית משנאית שנייה ,או עברית אמוראית, 520-220לספירה, היא היתה כלשון האמוראים והסבוראים רבה (בר- אשר, 2009, עמ' 11).

לשון חז"ל היא לשון משובשת ואינה תקנית אצל מדקדקי ספרד לכן הם נמנעו מלהשתמש בה, וחזרו לשפת המקרא. היהודים היו מדברים ארמית בימי בית שני , לכן החוקרים היו סבורים כי לשון

התושבים, שהגיעו אליה מארצות הפזורה. דורות של ילדים גדלו, והעברית היתה להם שפתם הראשונה והיחידה. אחרי יסוד המדינת הישראלית בשנת 1948 הפכה העברית לשפתה העיקרית של המדינה הצעירה (לאחר שהיא הייתה אחת משלוש השפות הרשמיות של המנדט הבריטי בא"י) (שורצולד, 1994, עמ' 13).

המחדש החשוב ביותר שלהלשון העברית הוא אליעזר בן-יהודה (1858 – 1922): אך יש מי שקדמו לבן-יהודה בשיטת הלימוד שלהם "שיטת עברית בעברית" ואה הם: פרופ' יוסף הלוי (1827 – 1917), הרב ברוך בן יצחק מיטרני (1847 – 1919) ונסים בכר (1848 – 1931). ובין המחדשים בלשון העברית ביו גם י"מ פינס, י" קלזנר, יצחק אפשטיין, צבי הר־זהב, ח"נ ביאליק, י" אבינרי ועוד (מגיד, 1984, עמ' 151-154).

2 - הסמנטיקה, מבט כללי

בתחום הבלשנות הסמנטיקה היא החקרה עוסקת במשמעות של מילים וביטויים בשפה, והיא תופסת חלק נכבד מן הסמיוטיקה, שהיא חקר משמעותן של מערכות תקשורתיות בכלל (Cann, 1993, p.1).

. דה־סוסר טען, כי יש צורך במדע כללי שיחקור את מערכות הסימנים בחיי החברה, כולל את מערכת סימני הלשון. לדעתו, מדע כזה נחוץ וחיוני להבנת הלשון ולהבנת כל שאר מערכות הסימנים המשמשות בחברה. כיום משמש המונח "סמיוִלוגיה" או המונח "סמיוטיקה" לחקר מערכות הסימנים החברתיים בכלל (כגון: "לשון הגוף" ותמרורי דרך), ואילו את המונח "סמנטיקה" מייחדים לחקר המשמעות של מערכת הסימנים הלשוניים (ניר, 1989, עמ' 7).

הסמנטיקה עוסקת ביחסי המשמעות בין המסמן למסומן, כלומר עניינה הוא במישור התוכן. מישור התוכן הוא גם מופשט וגם סובייקטיבי במידת מה, שהרי המשמעות היא מהות שבהכרה [מנטלית]. לרוב אנו זוכרים את המשמעות של המשפט ולא את צורת המשפט על פני השטח. תורת הסמנטיקה עוסקת בתחומים מגוונים, כגון: ביסודות הבונים את המשמעות, בשינויים החלים במשמעות, ביחסים בין משמעויות וכן בניתוח תוכני של צירופים ומשפטים ועוד (רום, 2003, עמ' 23).

ובגלל תפוצת היהודים בגולה במשך תקופת ימי הביניים הארוכה ובגלל מגוון התכנים, שעסקו בהם היהודים בתקופה הזאת, נוהגים למיין את לשון ימי הביניים לסוגיה ולתקופותיה:

1- לשון הפיוט והשירה. בספרות הפיוט של ימי הביניים מבחינים החוקרים ארבע תקופות: א. תקופת הפיוט הקדם-קלאסי (תקופת הפיוט האנונימי; המאה ג' – ד' לסה"נ). ב. תקופת הפיוט הקלאסי בערך המאה ה' עד סוף המאה ה' לסה"נ. ג. תקופת הפיוט המזרחי המאוחר, סוף המאה ה' – י' לסה"נ. ד. תקופת הפייטנות באירופה: א. הפייטנות בספרד, אמצע המאה ה' – י"ג לסה"נ, ב. הפייטנות באיטליה ובאשכנז מאמצע המאה ה' י'.

2- לשון הפרוזה: א. ספרות המדקדקים; ב. ספרות הגנאונים, המאות ז' – י"ג; ג. ספרות המתרגמים, העברית המשוערבת; ד. ספרות הפרשנים, המאות ה' – י' – ה' ט"ו, ה. הלשון הרבנית, מן המאה ה"א; ו. ספרות הקבלה; ז. הספרות החסידית, המאה ה"ח (מגיד, 1984, עמ' 102-138).

העברית החדשה

התקופה החדשה בתולדות העברית מתחילה באמצע המאה השמונה עשרה, כלפני מאתיים ושישים שנה, וכרוכה בהופעת הפרסומים הראשונים של משכילי התחלה נוספת כלפני מאה ושלושים שנה, מאז החלה העברית לשוב לחיים מלאים, ותחיית הדיבור העברי, שהיא אחד המעשים המופלאים בתולדות הלשונות, הייתה לאחת ההוויות החשובות בתולדות העם היהודי. כבר בדור הראשון לדיבור העברי התחיל עיסוק גם בדקדוק העברית המתחיה. תחילה היה זה עיסוק נורמטיבי שבא לכוון את התפתחותה והאתגולות העולמיות החדשולחיים החדשים, לפי שלשון המקורות לא נתנה להם מענה שלם (בראשרי, 2012, עמ' 93).

בבתי-ספר עבריים שקמו במזרח-אירופה בסוף המאה התשע-עשרה היתה העברית לשון הוראה, והתלמידים ידעו לשוחח בעברית במבטא ספרדי כמו בא"י. השימוש בעברית כלשון מדוברת התפשט בקרב האוכלוסייה היהודית בתחומי א"י, והעלויות ממזרח-אירופה האיצו את תפוצתה. מסוף המאה התשע-עשרה נתרבו דוברי העברית בא"י. העברית הפכה ללשון התקשורת בין

נתבונן, למשל, במשמעות שיש למלה "מדור" בעברית של ימינו. האטימולוגיה של המלה 'על-פי השורש ד'ירר', מרמזת על כך, שמשמעה המקורי 'בלשון חכמים, היה 'דירה' או 'מעון'. בימינו היא משמשת בעיקר במשמעות של 'פינה בעיתון' או במשמעות של 'חלק של משרד או מחלקה לטיפול בנושא מסוים'. הקשר בין 'מעון' ל'פינה בעיתון' הוא מטפורי מובהק, כיוון שיש כאן העברה מתחום אחד לתחום אחר, והעברה זו מבוססת על דמיון מסוים שבין המסומנים. ואולם, מי שמשמש כיום במשמעות המושאלת אינו מודע עוד בדרך-כלל ליחס המטפורי שבין המשמע הזה למשמע המקורי, משום שהמשמע החדש כבר השתגר והשתרש והפך לחלק קבוע מן הדנוטציה של המלה. במונחי הבלשנות הגנרטיבית-טרנספורמטיבית המטפורות הרטוריות שייכות ל"ביצוע" של דוברי השפה, ואילו המטפורות המילוניות שייכות ל"כשירות" שלהם. (ניר, 1989, עמ' 7).

4 - עיון מעשי לביטויים המטפוריים המופתחים סימנטית מהעברית של לשון חז"ל אל העברית החדשה

עם ההרגשה בצורך לגזירה של מונח חדש, בזמן שלא יהיו אפשרויות השפה מוכנות למען השגתה, השפה במצב זה מפרישה מאוצרותיה הצפונים מילה עתיקה או מילה נעשתה שכוחה ולא משתמשים בה, או סתומה במשמעותה במידה מה למען הגשמת המטרה הזאת. מילה עתיקה זאת תתחדש ותהיה במשמעות חדשה, כאלו היא נעתקה. שיטה זו לא לא הומצאה רק על ידי העברית החדשה, אבל השתמשה בה גם על ידי לשון חז"ל והעברית של ימי הביניים (الشامي, 1978, עמ' 157 - 158).

ואלה כמה דוגמאות על נושא זה :

אָרֶס : בלחז"ל היא חמררעלהמפרש בדרך כלל מתוך בלוטה מיחדת על ידי בעלי חיים שונים (אבן שושן 1, 1974, עמ' 164), "כל השרצים יש להן ארס" (עבודה זרה, בבלי, 1955, דף לא, ב); ובעה"ח [בהשאלה] היא שנאה עזה, קנאה, יצר רע (אבן שושן 1, 1974, עמ' 164), "וארס האנטישמיות לא נכנס בלבו" (עגנון, 1998, עמ' 230).

אֲבִינֶזֶק : בלחז"ל היא גורם עקרי לנזק, שפרש בתורה, שאדם עושה לחברו על ידי גופו או על ידי רכושו (אבן שושן 1, 1974,

את משמעותם השנים. כך "גוי" בתנ"ך פירושו "עם", ו"תינוק" בלשון חז"ל הוא "ילד צעיר", שלא כמשמעותם בעברית של ימינו. גם בקרב אוכלוסיות שונות, כגון ילדים לעומת מבוגרים, עשויה להיות למילה משמעות שונה (רום, 2003, עמ' 24). הדוברים משתמשים בהבעותיהם בביטויים מאזכרים כדי לאזכרשויות העשויות להיות ממשיותאומופשטות, אמיתיותאודמיוניות. הנשואים המשוכנים בביטוי מאזכר מסייעים לשומעל זהות את המאזכר. הסמנטיקה אינה עוסקת במצב העובדות, אלא במשמעות הלשון. מושג עולם השיח חודש כדי להבהיר את הדרך שבה הלשון מאפשרת לנו לאזכר דברים לא קיימים (הארפורד, 1988, עמ' 61).

3- המטפורה היא צורה מצורות הרטוריקה

המטפורה היא השאלה, העברה, שמוש במלה או בניב לא בהנָאָתָם הפשוטה אלא בהוראה שאולָה לשם יתר ציוּריות, לְמִשָּׁל : " מבטן שאולשועתי " יינהבג ; " פלוניכותבבדם לבו " ; " הקהלָה הָיָה מחשמלמדברי הניאם " (אבן שושן 3, 1974, עמ' 1318).

מבחינתה של הסמנטיקה הדיאכרונית, המטפורה 'metaphora' הוא מעתק סמנטי, שתוצאתו קישור של מושג חדש אל מסמן קיים. המניע לתהליך הזה הוא דמיון מסוים שבין המסומן המקורי למסומן החדש. ברטוריקה הקלסית מציין המונח "מטפורה" שימוש זמני במלה במשמעות אחרת, למשל : אם אנו מכנים "מדבר צחיח" בביטוי ים-החולות, אנו שואלים, כאילו, את המלה "ים" מתחום המים לתחום אחרת, ועל-ידי כך "מעבירים" את המשמעות מתחום א לתחום ב. תהליך כזה מתאפשר בגלל דמיון מסוים שבין המשמע המקורי של המלה "ים" ('מקווה מים גדול') לבין המשמע המושאל ('מרחב גדול ושומם'). מן הראוי אפוא להבחין בין מטפורה אד-הוק, כלומר שאילה זמנית של לקסמה למטרות סגנוניות – "מטפורה רטורית", לבין מטפורה כגורם של מעתק סמנטי קבוע – "מטפורה מילונית". במטפורה המילונית אין להבחין במקוריות, במוזרות ובחד-פעמיות, המאפיינות את המטפורה הרטורית. השימוש החוזר במטפורה גורם לה שתאבד במשך הזמן את חיוניותה ואת ציוריותה, עד כי במקרים רבים אין ציבור הדוברים מודע עוד למשמעות המקורית של המלה ולמעטק הסמנטי שעברה.

1974, עמ' 57) , "אחוי הקרעים שנתגלו במפלגה" (סוקולוב, 2007, עמ' 205).

בית־אחיזה: בלחז"ל היאבליטה בכלי לאחז בו, ידית (אבן שושן 1, 1974, עמ' 221), "דהיינו קשר מוכסין הכא בית אחיזה לא צריך קשיא תנו רבנן המוציא קשר מוכסין" (בבלי, 1890, עמ' 78) ; ובעה"ח בהשאלה, היאנקדה להאחז בה, עלה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 221), "לא מצא יעקב בית-אחיזה לדבר עם אביה של שושנה" (עגנון, 1982, עמ' 70).

אילוניות: בלחז"ל היאכנוי לאשה שאינה מסגלת ללדת (אבן שושן 1, 1974, עמ' 72), "אילוניות ונמצאו פוגעין בערוה שלא במקום מצוה ורבנן זיל בתר רובא דקטנים" (בבלי, 2009, עמ' 140) ; ובעה"ח בהשאלה, היא בלתי פוריה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 72) , "אילוניות אדמה וסרק הוא כל אילן" (שלונסכקי, 1971, עמ' 127).

נתאלמן: בלחז"ל היאהיה לאלמן, מתה עליו אשתו (אבן שושן 1, 1974, עמ' 98), "נתאלמנו או נתגרשו מן הארוסין" (ירושלמי, 2014, עמ' 4) ; ובעה"ח בהשאלה, היאנשאר בודד ועזוב (אבן שושן 1, 1974, עמ' 98), "נתאלמן ארון הספרים" (סדן, 1989, עמ' 290).

אמת הבנין: בלחז"ל היא קנה המדה, מדה שהבנאים משתמשים בה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 104), "דחפו באמת-הבנין שבידו" (בבלי, 1977, עמ' 23) ; ובעה"ח בהשאלה, היא מלאכת הבניה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 104), "לא השיבו את ידם השניה גם מאמת-הבנין" (שירי, 1927, עמ' 8).

שושבין: חָבַר , יָדִיד , וביחוד , יָדִידָם שֶׁל הַחֲתָן או שֶׁל הַפֶּלֶה הַמְלֵנָה אוֹתָם לַחֲפָה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 2644), "אוֹהֵב – זֶה שׁוֹשְׁבֵינוֹ" (בבלי, 1823, עמ' 77); בהשאלה, פְּנִילוּיָה , נִסְפָח (אבן שושן 1, 1974, עמ' 2644): "וְהָרֵב הָיָה שְׁמַח שֶׁנַּעֲשָׂה שׁוֹשְׁבֵין לַתּוֹרָה" (עגנון, 1937, עמ' 22).

פְּנִינָה: בלחז"ל היא כנוי בתלמוד לכל אדם מאמות העולם, חוץ מישראל משעה שקבלו את התורה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 245), "שבע מצוות נצטוו בני נח" (Ibn-Šāhīn, 1847,p.2); ובעה"ח בהשאלה, היא שם כפשוטו – בן נח שגזל מישראל אפילו

עמ' 2) , "ארבעה אבות נזיקין: השורי, הבור, המבעה וההבער" (קדרי, 1989, עמ' 96); ובעה"ח בהשאלה, היא מזיק גדול (אבן שושן 1, 1974, עמ' 2) , "והרי גם את מאותם אבות נזיקין שאוכלים ומפסידים" (מנדלי, 1914, עמ' 20).

פְּנוּאָה: בלחז"ל היא דמות המשתקפת במים או במראה או בשטח חלק אחר (אבן שושן 1, 1974, עמ' 180) , "הלכתי למלאת מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי" נדרים ט. (בבלי, 1972, עמ' 29); ובעה"ח בהשאלה, בהשאלה, היא השתקפות, הד (אבן שושן 1, 1974, עמ' 180) , "המשנה היא הבבואה הנאמנה ורבת-הפנים של כל ארחות החיים" (ביאליק, 2008, עמ' 211).

פְּגִירוּת: בלחז"ל היא התקופה שבה יוצא הנער, או הנערה, מגיל הנערות ונעשה אדם בוגר (אבן שושן 1, 1974, עמ' 182) , "בגרות מוציאה מרשות אב" (בבלי, 1967, עמ' 165); ובעה"ח [בהשאלה] היא שלמות, רצינות ושקול דעת של מבגר (אבן שושן 1, 1974, עמ' 182) , "אפשר להגיע לבגרות מדינית רק במדינה עצמה" (כפכפי, 1991, עמ' 17).

פְּיָמָה: בלחז"ל היאמבנה מורם בבית הכנסת למעמד לדרשן, לקריאה בתורה בצבור וכדומה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 215) , "ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה" , סוכה ה , (בבלי, 1793, עמ' 366) ; ובעה"ח בהשאלה, היא אמנות התאטרון (אבן שושן 1, 1974, עמ' 215) , "אין תפקידה של אמנות - הבימה אלא לפרש ולגלם את יצירתו הדראמאטית של הסופר" (הביקורת, 1957 עמ' 309).

אוֹשְׁפֵי־בוֹשְׁכֵי: בלחז"ל היאשתי מלות כשוף שמובנן, לפי רש"י, יום ולילה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 48) , "האומר... אושכי ובושכי יש בו משום דרכי האמורי" (בבלי, 1863, עמ' 64) ; ובעה"ח בהשאלה, היאקשקוש מלים (אבן שושן 1, 1974, עמ' 48) , "אלו אושכי בושכי מקרקשים בקפסה זו ששמה מוח" (שנהר, 1960, עמ' 324) .

אחוי: בלחז"ל היאחבור קרעים בבגד, תפירה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 57), "עשרה קרעים אסורין באחוי" (אברבך, 2008, עמ' 187); ובעה"ח בהשאלה, היא לכוד, חבור (אבן שושן 1,

גויל: בלחז"ל היא אבן בלתי מסתתת (אבן שושן 1, 1974, עמ' 317), "מקום שנהגו לבנות גויל, גזית, כפיסין, לבנים – בונים" (ירושלמי, 2001, עמ' 93); ובעה"ח בהשאלה, היא דף של ספר קדמון (אבן שושן 1, 1974, עמ' 317), "מי צפן הקסמים בגוילים הבלים" (ביאליק, 1985, עמ' 22).

גון: בלחז"ל היא צבע (אבן שושן 1, 1974, עמ' 318), "וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גונין" (בבלי, 2003, עמ' 196); ובעה"ח בהשאלה, היאניואנס, שני קל בין דברים דומים – במראה, בצורה, בתכן וכדומה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 318), "וגונים רבים, גונים חדשים אז תוסיף לך על אור חיך" (שפירוי, 1965, עמ' 86).

גרגיר: בלחז"ל היא פרי קטן בודד של זית, של אשכול ענבים וכדומה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 369), "שיר בה גרגיר אחד" (מסכת, 1958, עמ' 494); ובעה"ח בהשאלה, היא משהו קצת (אבן שושן 1, 1974, עמ' 369), "הפלפול הזה – גרגיר אחד מחמתו" (עגנון, 1998, עמ' 125).

גרעין: בלחז"ל היא זרע בתוך הפרי שממנו עתיד להתפתח צמח חדש (אבן שושן 1, 1974, עמ' 378), "קלפי אגוזים והגרעינין" (ירושלמי, 2002, עמ' 144); ובעה"ח בהשאלה, היא יסוד, משהו מן- (אבן שושן 1, 1974, עמ' 378), "על כל גרעין רעיון נעלה" (הלפרין, 1920, עמ' 290).

יצא בדימוס: בלחז"ל היא השתחרר, נפטר מענש (אבן שושן 1, 1974, עמ' 422) "צטוה בעשירי עבר באחד עשר ניזון בשנים עשר יצא בדימוס" (ויקרא, 1996, עמ' 222); ובעה"ח בהשאלה, היא הפטר מתפקידו, השתחרר מעבודתו (אבן שושן 1, 1974, עמ' 422), "עד אשר נאלץ סוף סוף להיכנע ויצא בדימוס ב-1879" (קרוצי, 1962, עמ' 227).

דריסת - רגל: בלחז"ל היא נגיעה ברגל אגב הליכה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 462), "שדריסת הרגל אוסרתה... אין דריסת רגל אוסרתה" (בבלי, 2000, עמ' 613); ובעה"ח בהשאלה, היארשות כניסה ויציאה, מגע ומשא קרוב (אבן שושן 1, 1974,

פחות משווה פרוטה דינו ליהרג (אבן שושן 1, 1974, עמ' 245), "שהכל יודעים שאריה הוא 'חם'... בן-נח הנהרג על פחות משווה פרוטה, וכל עמלו לכיסו" (ביאליק, 2008, עמ' 25).

בעור חמץ: בלחז"ל היא חסול שירי חמץ מן הבית בערב הפסח (אבן שושן 1, 1974, עמ' 252), "הכל נאמנין על ביעור חמץ אפי' נשים אפי' עבדים" (ירושלמי, 2017, עמ' 2); ובעה"ח בהשאלה, היא טהור, חסול דבר האסור לפי החק (אבן שושן 1, 1974, עמ' 252), "מלאכי החבלה של המיניסטר פליבה היו בודקים בחורים ובסדקים לשם בעור חמץ של רבולוציה יהודית" (קורן, 1950, עמ' 251).

בתיקול: בלחז"ל היא קול מן השמים, כגלוי רצונו של ה' (אבן שושן 1, 1974, עמ' 290), "נסתלקה רוח-הקדש מישראל ועדין היו משתמשין בבת-קול" (בבלי, 2018, עמ' 497); ובעה"ח בהשאלה, היא הד של תגובה, בטוי (אבן שושן 1, 1974, עמ' 290) "בנות-קול ממנוולוגיו אז התחילו מצלצלות באזניה" (ברינר, 1960, עמ' 424).

גב: בלחז"ל היא בור, מאורה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 296), "בגב של תבן" (בבלי, 2000, עמ' 79); ובעה"ח בהשאלה, היא תוך, פנים (אבן שושן 1, 1974, עמ' 296), "זה הכרך שכל נגהותיו נוהים אל גב הליל" (שלוונסקי, 1971, עמ' 83).

גבבא, גבבה: בלחז"ל היא שארית הקש אחרי אסוף התבואה הקצורה, ענפים ועלים יבשים וכדומה (אבן שושן 1, 1974, עמ' 296), "כירה שהסיקוה בקש ובגבבא" (בבלי, 1831, עמ' 18); ובעה"ח בהשאלה, היא פסלת, משהו נטול ערך (אבן שושן 1, 1974, עמ' 296), "קש וגבבא אל תשלחו" (אקדמיה, 1974, עמ' 296).

מלא וגדוש: בלחז"ל היא מלא וממלא עד אפס מקום (אבן שושן 1, 1974, עמ' 309), "הבזך היה בתוכו מלא וגדוש קטרת" (בבלי, 1948, עמ' 464); ובעה"ח בהשאלה, היא שקנה חכמה ודעת הרבה, בקי מאוד (אבן שושן 1, 1974, עמ' 309), "מלא וגדוש ידיעות ברורות ומדיקות" (ביאליק, 1955, עמ' 51).

בהשאלה, היאכלשהו, מעט מן המעט (אבן שושן 2, 1974, עמ' 670) , "הוא לא יבדק תחלה בציציותם ולא יעמד לחפש כזית של לאמיות בנשמתם" (שטרייט, 1939, עמ' 127) .

המסקנות

1 - שיחקה ההשאלה תפקיד חשוב בנושא ההתפתחות הסמנטית בין לשון חז"ל (לשון התלמוד, המשנה, והתוספתא) לבין הלשון העברית החדשה וזה יתברר מתוך המלים והבטויים הרבים שנמצאו במילון החדש של אברהם אבן שושן שהיה המילון הראשי במחקר זה, ושחקרתי בכמה מהם כדוגמאות להוכיח את הדברים האלה .

2 - היה לסופרים היהודיים שכתבו והמציאו את הספרות העברית החדשה תפקיד בולט וחשוב בנושא המצאת המשמעויות המושאלות החדשות למלים ובטויים האלה , וזה היה גלוי מתוך היותם החלוצים בהשתמשותם לכך ביצירותם הספרותיות .

המקורות

- V. (1) אבן שושן, אברהם, , כרך 1 , המלון החדש, הוצאתקרית-ספר, ירושלים, 1974.
- VI. (2) אבן שושן, אברהם, , כרך 2 , המלון החדש, הוצאתקרית-ספר, ירושלים, 1974.
- VII. (3) אבן שושן, אברהם, , כרך 3 , המלון החדש, הוצאתקרית-ספר, ירושלים, 1974.
- VIII. (4) אבן שושן, אברהם, , כרך 7 , המלון החדש, הוצאתקרית-ספר, ירושלים, 1974.
- IX.
- (5) אהרוני, דן, מחקרים בשפה, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב , 2001 .
- (6) אברבך, משה , החינוך היהודי בתקופת המשנה והתלמוד , הוצאת ראובן מס, בע"מ, ירושלים, 2008 .
- (7) אקדמיה ללשון העברית, מזכירות המדעית, ועד הלשון העברית בארץ-ישראל, לשוננו לעם, כרכים 26, , המזכרות המדעית של האקדמיה ללשון העברית, ירושלים, 1974 .

עמ' 462), "לאבי יש עסקים עם אכרים ודריסת-רגל להם בביתנו" (ביאליק, 1985 , עמ' 34) .

דור הפלגה : בלחז"ל היא הדור אחרי המבול שבנה את מגדל בבל וה' הפיצו משם על פני כל הארץ, ומאז נפלגו ללשונותיהם (אבן שושן 1, 1974, עמ' 410); דור המבול אין להן חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ויפץ ה' אותם בעה"ז ומשם הפיצם ה' בעה"ב (ירושלמי, 1984, עמ' 469); ובעה"ח בהשאלה, היא תקופה שיש בה מחלקת, סכסוכים וחסר אחדות בין חוגי העם (אבן שושן 1, 1974, עמ' 410) , "והמחנה נפרד למפלגות, והמפלגות מתפוררות לכתות, ואין איש שומע שפת רעהו; ובתוך 'דור הפלגה' זה של הבנים מה-נהדר היה מראהו של אחרון האבות" (העם, 1921, עמ' 34) .

ותיקין : בלחז"ל היא כנוי ליהודים יראי שמים המדקדקים במצוות וזריזים לקימן (אבן שושן 2, 1974, עמ' 646), " ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא מאי קראה" (בבלי, 2005, עמ' 64); ובעה"ח בהשאלה, היא מתמיד בשיבה במקום מסים או בעבודה מסימת (אבן שושן 2, 1974, עמ' 646), "סתם יושבי-קרנות, קהל ותיקין של בתי-קפה ומסבאות" (סטינמן, 1950, עמ' 39) .

זול : בלחז"ל היאמחיר מועט. ההפך מן יוקר (אבן שושן 2, 1974, עמ' 662) , " המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר " (תוספתא, 1957, עמ' 215) ; ובעה"ח בהשאלה, היאבלתי מכבד ,גס ,המוני (אבן שושן 2, 1974, עמ' 662) התנהגות זולה שנטפלה לרבים מן החברים, ורק בקושי הצליח ולהיפטר מעונשה (בן-ירוחם, 1973, עמ' 60) .

פְּזִית: בלחז"ל היאכגדל זית, השעור הקטן ביותר שקבעו חכמי התלמוד במאכלות בדיני טמאה, אסור והתר (אבן שושן 2, 1974, עמ' 670) , "הקומץ את המנחה לאכול שיריה בחוץ או כזית משיריה בחוץ להקטיר קומצה בחוץ או כזית קומצה בחוץ או להקטיר לבונתה בחוץ (בבלי, 1963, עמ' 514); ובעה"ח

- (24) ככפפי, אייל, מדינה מחפת עם, ביטול זרם העובדים בחינוך, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל אביב 1991.
- (25) מגיד, חנה, תולדות לשוננו, בית דביר, הוצאת קרני, 1984.
- (26) מגדלי מוכר ספרים, סוסי, קדימה, 1914.
- (27) מסכת עוקצים א"ה. ראה: שישה סדרי משנה, כרך 6, מוסד באלך, 1958.
- (28) ניר, רפאל, מבוא לבלשנות, יחידות 9-10, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.
- (29) ניר, רפאל, מבוא לבלשנות, יחידות 10-12, האוניברסיטה הפתוחה, 1989.
- (30) סדן, דוב, חיים נחמן ביאליק ודרכו בלשונו ולשונויותיה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1989.
- (31) סוקולוב, משה, האמת, הוצאת נאני, ירושלים, 2007.
- (32) סתינמן, אלעזר, צרור מפתחות: פרקי-עיון על אדם וגורלו, אגודת הסופרים העברים ליד דביר, 1950.
- (33) עגנון, שמואל יוסף, הכנסת כלה, נפלאות החסיד ר' יודיל מבראד וג' בנותיו הצנועות ופרשת גדולת אחינו בני ישראל יושבי המדינה הקיר"ה, 1998.
- (34) עגנון, שמואל יוסף, כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון, על כפות המנעול, שוקן, 1998.
- (35) עגנון, שמואל יוסף, קבץ ספורים, קרני ישראל, ירושלים, 1937.
- (36) עגנון, שמואל יוסף, שבועת אמונים, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, 1982.
- (37) קדרי, מנחם צבי, שרביט, שמעון, מחקרים בלשון העברית ובספרות התלמודית, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן, תש"ן, ירושלים, 1989.
- (38) קורן, יצחק, יהודי קישינוב, הוצאת "אבוקה", 1950.
- (8) אריאל, שלמה זלמן, אנציקלופדיה מאיר נתיב, מודן הוצאה לאור בע"מ, תל-אביב, 1997.
- (9) ארתום, אליה שמואלי, ספריהמקרה, מפורשים פרושחדש: כתובים, הוצאתיבנה, תל-אביב, 1956.
- (10) ביאליק, חיים נחמן, סיפורים, מסות, שירים, עם הספר משכל, 2008.
- (11) ביאליק, חיים נחמן, שדה, פנחס, מבחר שירי ח"נ ביאליק, עם שבע הרצאות על שיריו, דביר, תל אביב, 1985.
- (12) ביאליק, חיים נחמן, ספיח, מוסד ביאליק, 1955.
- (13) בן-ירוחם, ח. ספר בית"ר: קורות ומקורות, כרך ב: אל העם, חלק ראשון, תיכון ומעלה, 1973.
- X. (14) בצר, צבי, פרקים בתולדות הלשון העברית: החטיבה הביניימית, יחידה 7, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב, 2004.
- (15) בר-אשר, משה, מחקרים בלשון חכמים – מבואות ועיוני לשון – כרך א, מוסד ביאליק, ירושלים, 2009.
- (16) בראשר, משה, פרקי עיון בעברית החדשה ובעשייהבה, האקדמיה ללשון העברית, ירושלים, 2012.
- (17) ברין, גוסף חיים, כל כתבי י. ח. ברנר, כרך 1, הקיבוץ המיוחד, 1960.
- XI. (18) הארפורד, ג' ר' היזלי, ב' סמנטיקה: פרקיסוד, הוצאתדקל – פרסומים אקדמיים בע"מ, תל-אביב, 1988.
- (19) הביקורת ובעיותיה בין סופר, מבקר וקורא, שמטאל נעגר, מוסד ביאליק, ירושלים, 1957.
- (20) הלפרין, יף, פרוזדור לספרות, חברת בית הדפוס רוזנקרנץ ושריפטזטר, 1920.
- (21) העם, אחד, על פרשת דרכים: קובץ מאמרים, הכרכים 3-4, יודשר פרלג, 1921.
- (22) ויקרא רבה כט, א, ראה: פנקל, יונה, מדרשואגדה, כרך 1, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה של ישראל, תל-אביב, 1996.
- (23) יעקבגורן, לחשובתנ"ך, ירוגולן, תל-אביב, 2002.

- (39) קרוצ'יה, בנדטו, תולדות אירופה במאה התשע-עשרה, מהדורה שנייה, מוסד ביאליק, ירושלים, 1962.
- XII. (40) רום, אניטה, סגל, מיכל, צורי, בתיה, ילד מה הוא אומר, מכון מופ"ת, תל אביב, 2003.
- (41) שוחט, עזריאל, תולדות בית השני: דברי הסבר לפרקי מקורות, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, המחלקה לעלית ילדים ונוער, תל-אביב, 1949.
- XIII. (42) שורצולד, אורה (רודריג), פרקים בתולדות הלשון העברית, החטיבה השלישית: החטיבה המודרנית, העברית בת זמננו, יחידות 9-10 האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב, 1994.
- (43) שטרייט, שלום, פני הספרות, ספר 2, הוצאת "דבר", 1939.
- (44) שירי שלמה בן יהודה אבן גבירול מקובצים על פי ספרים וכתבי-יד, כרך 1, אבן גבירול, היים נהמן באלך, יהושוא חנה רונתזכי, דביר, 1927.
- (45) שלונסקי, אברהם, שירים, כרך 1, הוצאת ספרות פועלים ומפעלי ניר חדרה, 1971.
- (46) שנהר, ייתזהכ, סיפורי יצחק שנהר כרך 2, מוסד ביאליק, 1960.
- (47) שפירו, זושא, ריתמים בשירת ביאליק, הוצאת אמ"ש, 1965.
- (48) תוספתא, סדר זרעים, מסכת מעשר שני, פרק ג, גיא, ראה: עובדיה מברטנורה, יום טוב ליפמן בן נתן הלבי בן ואלרסטין הלר, משניות: עם פרושי רבינו עובדיה מברטנורה ותוספות יום טוב, בדפוס יוסף ראובן בר'מנחם ראם, ווילנא, 1957.
- XIV. (49) בבלי, תלמוד, מסכת עירובין דף ע"א/א 2000.
- (50) בבלי, תלמוד, סדר זרעים, מסכת ברכות, פרק א, דף ו, ב גמרא, ראה: לנדא, יחזקאל סגל, ואנונו, שמעון בן יאיש, מבית מדרש ושל הנודע ביהודה, הוצאת "מכון ברוך", ירושלים, 2003.
- (51) בבלי, תלמוד, סדר זרעים, מסכת ברכות, פרק א, דף ט, ב גמרא, ראה: פולין, משה צבי בן אברהם, ספר המצפה על הרמב"ם :: עיונים, פירושים וחיידושים על הלכות תלמוד תורה, כרך 2, מוסד הרבבוק, ירושלים, 2005.
- (52) בבלי, תלמוד, סדר טהרה, מסכת נידה, פרק ד, דף לז, א גמרא, ראה: אבן-ישראל, עדין, תלמוד בבלי, הוצאת קורן ירושלים עבור המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים, 2009.
- (53) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת יומא, פרק א, דף ט, ב גמרא, ראה: רוזנטל, דוד, נעם, ורד, קיסטר, מנחם, כהנא, מנחם, ספרותחז"ל"הארץ-ישראלית: כרך שני לעולמה של ספרותחז"ל" לוחקשריה, ידיחקבן-צבי, ירושלים, 2018.
- (54) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת סוכה, פרק ה, דף נא, ב גמרא, הוצאת הראשנסקי, 1793.
- (55) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת עירובין, פרק ו, דף עה, א גמרא, ראה: אפשטיין, יעקבנחום הלבי, מבואלנוסח המשנה, הוצאת "למאגנס", ירושלים, 2000.
- (56) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת שבת, פרק ב, דף לא, א גמרא, ראה: גודהלואובןבזליל, משהשלומוכשר, ספרפרושימהרלמפרג: לאגדותהשס, כרך 2, 1977.
- (57) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת שבת, פרק ג, דף לו, ב משנה, ראה: בניהודה, אשעיה, בניהודה, יחזקאל, מסכתשבתמתלמודבבלי, בראג, 1831.
- (58) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת שבת, פרק ו, דף סז, ב גמרא, הוצאת אברהם געלבבלום ושותפיו, 1863.
- (59) בבלי, תלמוד, סדר מועד, מסכת שבת, פרק ז, דף עח, בגמרא, בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם, 1890.
- XV. (60) בבלי, תלמוד, סדר נזיקין, מסכת עבודה זרה, פרק ב, 1955, דף לא, ב גמרא, המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים, ירושלים, 2001.
- (61) בבלי, תלמוד, סדר נשים, מסכת כתובות, פרק ג, דף לט, א גמרא, ראה: סתינסלתז, אדין, תלמוד בבלי, כתובת, כרך 15, המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים, 1967.

- (62) בבלי, תלמוד, סדר נשים, מסכת נדרים, פרק א, דף ט, ב גמרא, ראה:תלמוד בבלי, כרך 3, חלק 1, מכון התלמוד הישראלי השלם, 1972.
- (63) בבלי, תלמוד, מסכת סנהדרין, פרק יב, כרך 4, מספר 2, חלק 1, הוצאת שמיד 1823.
- (64) בבלי, תלמוד, סדר קודשים, מסכת מנוחות, פרק א, דף יא, ב משנה, ראה: צוקמנדל, משהשמואל, תוספתא, הוצאתספריוואהרמן, 1963.
- (65) בבלי, תלמוד, סדר קודשים, מסכת תמיד, פרק ה, דף לג, א משנה, ראה: אפסטיין, יעקובנחום, מבוא לנוסח המשנה: נוסח המשנה וגלגולי ולמימי האמוראים הראשונים ועד דפוס ר"ו"ט ליפמן הלר (בעלתו"ט), הוצאתי. נ. אפשטיין, 1948.
- (66) ירושלמי, תלמוד, סדר זרעים, מסכת עורלה, פרק א, דף ז, ב פרק א הלכה ה משנה, ראה: סטפנסקי, יוסףשלמה, מסכת ערלה מן תלמוד ירושלמי, מכון ללימודי מצוות התלויות בארץ ע"שהר"רחייםקהן, 2002.
- (67) ירושלמי, תלמוד, סדר מועד, מסכת פסחים, פרק א, דף ב, ב פרק א הלכה א גמרא, הוצאת שיא גלוק, 2017.
- (68) ירושלמי, תלמוד, סדר נזיקין, מסכת בבא בתרא, פרק א, דף א, א פרק א הלכה א משנה, ראה: ספרי, זאב, ששון, אבי, חציבה ומחצבות אבן בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, מכון ארץ חפץ, ירושלים, 2001.
- (69) ירושלמי, תלמוד, סדר נזיקין, מסכת סנהדרין, פרק י, דף נג, א פרק י הלכה ג משנה, ראה: תלמוד בבלי: מסכתבבקהמה, המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים, ירושלים, 1984.
- (70) ירושלמי, תלמוד, סדר נשים, מסכת כתובות, פרק ה, דף לב, ב פרק ה הלכה א גמרא, ראה: יהושעגליק, יבמות-תשעז: ירושלמי, הוצאתשיאגלוק, תל-אביב, 2014.
- (71) الشامي, رشاد, تطور وخصائص اللغة العبرية القديمة الوسيطة الحديثة, مكتبة سعيد رأفت, القاهرة, 1978.

XVI.

(72) Cann, Ronnie, Formal Semantics: An Introduction, Cambridge University Press, New York, 1993.

(73) Ibn-Šāhîn, Nissîm, Sefer ha-mafteahshelman'ule ha-Talmud, ClavisTalmudica, K.k. Hof- u. Staatsdruckerei, 1847.

(74) kutscher, Eduard Yechezkel, A history of the Hebrew language, edited by Raphael Kutscher, the magnes press, the Hebrew university, Jerusalem, E.J. Brill, Leiden' 1982.

(75) Weninger, Stefan, The Semitic Languages: An International Handbook, Walter de Gruyter, 2011.